

**ХУДОЖНЬО-ТВОРЧА ОБДАРОВАНІСТЬ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА
ЯК ПЕРЕДУМОВА ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОГО
САМОРОЗВИТКУ**

Смисл і ціль освіти – людина у постійному розвитку, її духовне становлення, гармонія її відносин з собою й іншими людьми, зі світом.

І.Зязюн

У статті здійснено теоретичний аналіз важливої проблеми мистецько-педагогічної освіти: професійно-особистісного саморозвитку майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Обґрунтовано значення художньо-творчої обдарованості особистості як необхідної передумови досягнення високого рівня саморозвитку.

Окреслюються основні психолого-педагогічні умови, які сприятимуть ефективному вирішенню зазначеної проблеми у процесі фахової підготовки майбутніх педагогів-художників.

***Ключові слова:** художньо-творча обдарованість, професійно-особистісний саморозвиток, психолого-педагогічні умови, самореалізація, майбутні вчителі образотворчого мистецтва.*

Ольга Музыка. Анатолий Король. Художественно-творческая одаренность будущих учителей изобразительного искусства как необходимое условие профессионально-личностного саморазвития. В статье осуществлен теоретический анализ актуальной проблемы художественно-педагогического образования: профессионально-личностного саморазвития будущего художника-педагога. Раскрывается значение

художественно-творческой одаренности личности как необходимого условия достижения высокого уровня саморазвития.

Окреслюються основні психолого-педагогічні умови, які сприятимуть ефективному вирішенню зазначеної проблеми у процесі фахової підготовки майбутніх педагогів-художників.

Определены основные психолого-педагогические условия, которые будут способствовать эффективному решению поставленной задачи в процессе специальной подготовки будущих педагогов-художников..

Ключевые слова: *художественно-творческая одаренность, профессионально-личностное саморазвитие, психолого-педагогические условия, самореализация, будущие учителя изобразительного искусства.*

Olga Muzyka. Anatoliy Korol. Artistic creative talents of future teachers fine arts as precondition of professional and personal self-development

The article describes the important question in artistic and pedagogical education: the problem of professional and personal self-development of the future teacher of fine arts during the training. The value of artistic and creative talents of students as the required precondition for a high level of self-development. The main problems of psychological and pedagogical conditions of the creative environment in educational institution that will facilitate the effective solution of the problem are described.

Keywords: *artistic and creative talent, professional and personal self-development, psychological and pedagogical conditions, self-realization, future teachers of fine arts.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах глибоких і динамічних перетворень у всіх сферах суспільства – духовного, морального потрясіння, прогресу інформаційно-комунікативних технологій, масової деформації ціннісних орієнтирів, зниження рівня національних авторитетів, система вищої педагогічної освіти загалом і мистецької зокрема, потребує особливої уваги. Адже головним її завданням є підготовка вчителя, який володіє широким спектром знань і вмінь з дисциплін художньо-естетичного циклу та сучасними

методиками викладання, спрямованими на розвиток активності, ініціативності, самостійності, критичності учнів, який здатний нейтралізувати зовнішні антихудожні впливи середовища та забезпечити умови для їхньої самореалізації, безперервного самовиховання і самовдосконалення.

Відтак, сучасний учитель образотворчого мистецтва має бути висококваліфікованим професіоналом і обдарованою особистістю, спрямованим на постійний саморозвиток, творчий пошук і самоосвіту. Він має відповідати вимогам стрімкого темпу розвитку новітніх освітніх тенденцій, «повинен добре орієнтуватися в різноманітності педагогічних технологій, мати свою думку і вміти захищати її, правильно оцінювати свої можливості, бути готовим до прийняття відповідальних рішень» [5, с. 357].

Окрім того, вчитель образотворчого мистецтва має володіти спеціальними образотворчими здібностями, щоб реалізувати свій потенціал у різних видах художньо-творчої діяльності. Адже, на думку вчених (Л. Виготський та ін.), художньо-творча діяльність – одна із найважливіших форм естетичного освоєння навколишнього світу, яка має найбільш придатні умови для творчої природи особистості й розвитку її творчих здібностей. Безумовно, захопленість педагога такою діяльністю сприятиме його гармонійному професійно-особистісному саморозвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема саморозвитку особистості завжди була предметом досліджень багатьох науковців. На теоретико-методологічному рівні вона розглядалася в працях вітчизняних (Г. Костюк, І. Бех, О. Газман, В. Зінченко, О. Киричук, Л. Кулікова, С. Максименко та ін.) і зарубіжних (А. Адлер, Р. Ассаджіолі, Р. Бернс, А. Маслоу, А. Менегетті, Г. Олпорт, К. Роджерс, Л. Сміт, Д. Сьюпер, В. Франкл, Е. Фромм та ін.) учених.

Різні аспекти професійного саморозвитку та самовдосконалення майбутніх учителів вивчали А. Бистрюкова, Л. Бондаренко, Л. Зязюн, Н. Кічук, М. Костенко, М. Кряхтунов, О. Пехота, Т. Стрітьєвич, Т. Тихонова, Б. Фішман, П. Харченко, Т. Шестакова та ін. Особливості професійної підготовки майбутніх педагогів вивчали О. Абдуліна, Ю. Бабанський, Н. Гузій, В. Кан-

Калик, Н. Кузьміна, Н. Ничкало, О. Савченко, В. Сластьонін та ін. Процес формування їхньої особистості висвітлювали В. Орлов, Л. Рувинський, В. Семиченко, В. Якунін та ін.

Особливості професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва розглядали О. Кайдановська, О. Каленюк, О. Колоянова, С. Коновець, Ю. Мохірева, М. Пічкур, Л. Покровщук, О. Смірнова, Г. Сотська, М. Стась, О. Ткачук, В. Щербина та ін.

У контексті професійної мистецької освіти вагому нішу займає проблема вивчення обдарованості особистості, зокрема, художньо-творчої. Обдарованість ученими розглядається як складне інтегральне явище, яке охоплює множинність типів: інтелектуальну, технічну, соціальну, особистісну, творчу та ін. (Г. Айзенк, Д. Богоявленська, Г. Балл, О. Бодальов, І. Бех, О. Комаровська, В. Моляко, Е. Помиткін, О. Матюшкін, В. Рагозіна, В. Рибалка, М. Ярошевський та ін.). Варто підкреслити, що художньо-творча обдарованість майбутнього вчителя образотворчого мистецтва є необхідною передумовою його професійно-особистісного становлення і саморозвитку.

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз важливої проблеми мистецько-педагогічної освіти: професійно-особистісного саморозвитку майбутнього вчителя образотворчого мистецтва; обґрунтувати значення художньо-творчої обдарованості особистості як необхідної передумови досягнення високого рівня саморозвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема саморозвитку, становлення особистості, сутності загальнолюдських і національних цінностей, духовної культури, її зв'язків з різними видами людської діяльності, досліджувалась такими видатними філософами, як В. Андрущенко, М. Бахтін, М. Бердяєв, Г. Горак, В. Соловійов, Г. Сковорода, О. Киричук, О. Лосєв, Х. Ортега-і-Гассет, В. Розанов та ін.

У психології та педагогіці ця проблема розглядається в рамках Я-концепції (Р. Бернс, Е. Еріксон), проблеми людського «Я» і самосвідомості особистості (І. Дубровіна, І. Кон, К. Роджерс та ін.), самовиховання особистості (О. Кочетов, Л. Рувинський та ін.), саморегуляції діяльності (М. Боришевський,

О. Конопкін, Ю. Миславський), самовизначення особистості (Є. Климов, І. Чечель та ін.).

Саморозвиток науковцями визначається як «процес збагачення діяльнісних здібностей та інших особистісних якостей людини в ході різних видів її цілеспрямованої діяльності, основою якого є присвоєння соціального досвіду і досягнень культури, втілених у реаліях, які залучаються в процес тої чи іншої діяльності. Хід саморозвитку індивіда і його результати визначаються двома чинниками: а) здатністю індивіда навчатися і приймати участь у діяльності «зі знанням справи», тобто якістю і рівнем його освіти; б) характером і мірою втілення соціально-культурного досвіду в реаліях, з якими має справу суб'єкт діяльності» [10, с. 513].

Аналіз наукових досліджень цього феномену свідчить, що саморозвиток – генетично закладений у людині спосіб особистісної самореалізації. Важливим чинником саморозвитку особистості у філософських та психолого-педагогічних працях визнається творчість, як органічна людська потреба, у процесі якої людина створює сама себе (Г. Сковорода, П. Юркевич, М. Бердяєв та ін.).

Ученими саморозвиток визначається як обов'язково внутрішній, мотиваційний процес, спрямований на досягнення конкретної мети; як свідоме самовдосконалення (Г. Костюк, М. Боришевський, М. Костогризів та ін.). Внутрішньо організовані процеси відбуваються за умови, що сама особистість спрямована на саморозвиток. Процес саморозвитку безперервний, відбувається протягом усього життя.

К. Абульханова-Славська пропонує розглядати саморозвиток як життєву стратегію, «в якій людиною здійснюється пошук більш адекватних своїм можливостям шляхів їх (можливостей) реалізації, втілення в життя» [1, с. 262]. Вона наголошує на важливій здатності особистості організувати своє існування за власним задумом, відповідно до своїх нахилів і устремлень.

Фундаментальною здатністю людини ставати і бути справжнім суб'єктом свого життя, здійснювати особистісний вибір на основі пізнання себе вважає саморозвиток В. Маралов, а вищою формою цього феномену є самоактуалізація [8]. Отже, важливою передумовою саморозвитку особистості є внутрішня

потреба у самопізнанні себе, як одного із найбільш складних і суб'єктивно найважливіших завдань.

Для нашого дослідження значимими є погляди Г. Селевко, який переконаний, що процес самовдосконалення особистості включає в себе установки, спрямовані на самоосвіту, на самовиховання, на самоствердження, самовизначення, саморегуляцію і самоактуалізацію [11].

Вартують уваги наукові доробки низки сучасних авторів, які присвячені вивченню феномену саморозвитку особистості у різних сферах мистецької освіти. Так, Л. Бондаренко, вивчаючи особливості професійного саморозвитку вчителя музики, поняття «саморозвитку» визначає як «процес самотворення особистості внаслідок взаємодії й обміну інформацією та енергією із зовнішнім середовищем, в основі якого розкриття та реалізація його внутрішніх потенцій, набуття нових особистісних якостей». Дослідниця обґрунтовує взаємозв'язок процесу «професійного саморозвитку майбутнього вчителя музики» з «музично-освітнім і соціальним середовищами», а його основою вважає «розкриття та реалізацію внутрішніх потенцій, набуття нових професійних якостей у інструментально-виконавській діяльності» [3, с. 9].

Саморозвиток особистості як «процес і результат поступового, вільного сходження людини до ідеалу на основі інтегрованої взаємодії соціальних і особистісних, зовнішніх і внутрішніх чинників», визначає у своєму дослідженні Н. Чорна, а професійний саморозвиток майбутніх учителів мистецьких спеціальностей – як «безперервний, свідомий, цілеспрямований процес особистісного та професійного зростання, спрямований на підвищення рівня професіоналізму, заснований на інтеграції мистецьких знань, умінь і навичок та самостійній, систематичній, високоорганізованій творчій діяльності» [13].

На думку Т. Стрітьєвич, яка « професійний саморозвиток» розглядає як «свідомий процес особистісного становлення, що забезпечує самореалізацію на основі значущих прагнень та зовнішніх впливів», стосовно майбутнього вчителя образотворчого мистецтва цей феномен відображається в готовності до успішного виконання певного виду продуктивної діяльності, як педагогічної, так і образотворчої [10].

Відтак, на основі аналізу наукових досліджень із порушеної проблеми можна зробити висновок, що цілісний гармонійний процес саморозвитку особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва пов'язаний із його самореалізацією у педагогічній і художній діяльності, яка є синонімом творчості.

Здатність до творчості справедливо вважають невід'ємною рисою обдарованої особистості, а психологічна структура обдарованості співпадає з основними структурними елементами, що характеризують творчість і творчий розвиток людини [9].

Обдарованість визначається як «...високий рівень розвитку загальних здібностей, який визначає порівняно широкий діапазон діяльностей, в яких людина може досягнути великих успіхів. Обдарованість є основою розвитку спеціальних здібностей, але сама являє собою незалежний від них фактор» [10, с. 396].

На сьогодні психологи і педагоги визнають, що рівень, якісна своєрідність і характер розвитку обдарованості – це завжди результат складної взаємодії спадковості (природних задатків) і соціального середовища, опосередкованого діяльністю людини (ігрової, навчальної, трудової), які відбуваються при участі саморозвитку особистості.

У дослідженнях О. Матюшкіна, який одним із перших запропонував цілісну концепцію обдарованості, вона розглядається як загальна передумова розвитку та становлення творчої особистості; запропонована диференціація структури обдарованості (інтелектуальні, творчі, мотиваційні чинники), яка містить такі компоненти: домінуюча роль пізнавальної мотивації; творча, дослідницька активність; можливість прогнозування та передчуття (інтуїція); можливість продукування оригінальних рішень; здібність до створення ідеальних еталонів, які забезпечують високі естетичні, моральні, інтелектуальні оцінки [9].

Діяльність і сфери психіки, які її забезпечують, дослідники (О. Грабовський, Н. Лейтес, О. Матюшкін та ін.) визначають одним із основних критеріїв класифікації видів обдарованості. У якості основних видів діяльності

виокремлюють: практичну діяльність; теоретичну (пізнавальну); художньо-естетичну; комунікативну; духовно-ціннісну. Сфери психіки представлені емоційною, інтелектуальною і мотиваційно-вольовою [4, с. 15].

Наявність постійної внутрішньої пізнавальної мотивації, яка не стимулюється ззовні і сприяє включенню у діяльність, захопленості діяльністю, розглядає як провідну рису обдарованої особистості Д. Богоявленська. Творчі здібності у системі обдарованості вона визначає як «здатність до здійснення ситуативно нестимульованої діяльності, тобто до пізнавальної самодіяльності» [2, с. 67]. Це підкреслює значення самомотивації у процесі саморозвитку особистості.

Вагомий внесок у вивчення проблеми художньої обдарованості та її різновидів (музичної, акторської, хореографічної) здійснила у своїй ґрунтовній науковій праці О. Комаровська. Художню обдарованість вона визначає як «систему властивостей особистості, що виявляє себе у художній творчості та охоплює внутрішню мотивацію і спрямованість цієї особистості на художній пошук і реалізацію в мистецтві» [6, с. 46.].

Стрижневим критерієм художньої обдарованості дослідниця вважає здатність митця творити художній образ, а структура «ядра» художньої обдарованості, на її думку, полягає у єдності: емоційно-духовної сфери; психомоторних рис особистості; внутрішньої мотивації до художнього пізнання [6, с. 340-341], з чим важко не погодитися.

Для нашого дослідження також важливими є особливості особистості й якості творчої людини, визначені А. Маслоу: спрямованість на самореалізацію, де проявляються духовно-естетичні якості особистості; бажання досягнути мети, коли творчість є сенсом життя; самостійність і незалежність думок і суджень; відкритість і щирість особистості, її аутентичність; оригінальність рішення проблеми при створенні художнього образу, ініціативність і гнучкість особистості; віра у власні сили і їх адекватна оцінка; високий рівень рефлексії, самокритичність і критичність у судженнях; відкритість досвіду, сприйняття незвичайного, нового, оригінального у навколишньому світі й передача власного ставлення до світу через твори мистецтва [7, с. 77–78].

Слід зазначити, що для процесу художньої творчості важливими також вважають вияв таких здібностей: швидкості мислення, аналогії й протиставлень, експресивності, уміння переключатися з одного класу об'єктів на інший, оригінальності, уміння надавати художній формі необхідні риси, образне бачення, розвинуте творче мислення уяви і фантазії.

На наше переконання, активізація процесу професійно-особистісного саморозвитку особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва може відбуватися за умови активного включення у навчально-творчу діяльність, захоплення цією діяльністю, постійного самовдосконалення себе як педагога і як митця. Невід'ємними компонентами процесу самотворчості, саморозкриття, пошуку свого «Я», своєї життєвої позиції, є правильний позитивний настрій, упевненість у своїх можливостях, віра в себе, свою індивідуальність.

Слід окреслити основні психолого-педагогічні умови, впровадження яких у навчально-творчий процес фахової підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва сприятиме процесу професійно-особистісного саморозвитку:

- формування у студентів потреби й мотивації до усвідомлення ними необхідності безперервного професійного і особистісного саморозвитку;
- залучення студентів до створення креативного художньо-освітнього середовища у вищому навчальному закладі;
- визнання активної художньо-творчої діяльності ефективним засобом професійного і особистісного саморозвитку майбутніх учителів образотворчого мистецтва;
- проектування індивідуальних траєкторій саморозвитку майбутніх учителів образотворчого мистецтва на основі авторської технології;
- створення умов для художньо-педагогічної рефлексії.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямку.

Таким чином, аналіз наукових джерел з проблеми дослідження дає підстави зробити висновок, що художньо-творча обдарованість, здатність до творчості, є необхідною і важливою передумовою професійно-особистісного саморозвитку майбутніх учителів образотворчого мистецтва. При чому, рівень художньої

обдарованості якісно впливає на процес самореалізації і гармонійного саморозвитку особистості студента.

Відтак, система фахової мистецької освіти у вищих навчальних закладах має бути спрямована на підготовку креативної, відповідальної, здатної до самоосвіти й саморозвитку особистості, яка зможе реалізувати себе у різних життєвих сферах, у професійній і творчій діяльності.

Література

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 299 с.
2. Богоявленская Д. Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества / Д. Б. Богоявленская. – Ростов н/Д. : Изд-во РГУ, 1983. – 173 с.
3. Бондаренко Л. А. Формування готовності майбутнього вчителя музики до професійного саморозвитку у процесі інструментально-виконавської підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л.А. Бондаренко. – К., 2014. – 22 с.
4. Грабовский А. И. К вопросу о классификации видов детской одаренности / А. И. Грабовский // Педагогика. – 2003. – № 8. – С. 13–18.
5. Зязюн І. А. Наука і мистецтво педагогічної дії // Професійна освіта: педагогіка і психологія. Польсько-український, україно-польський журнал / За ред. Т. Левовицького, В.Зязюна, І. Вільш, Н. Ничкало. – Ченстохова-Київ, 2001, №5. – С.357–380.
6. Комаровська О. А. Художньо обдарована особистість : сутність, реалії, розвиток : монографія / Оксана Анатоліївна Комаровська. – Івано-Франківськ: НАІР, 2014. – 412 с.
7. Личность: внутренний мир и самореализация : идеи, концепции, взгляды / [сост. Ю. Н. Кулюткин, Г. С. Сухобская]. – СПб., 1996. – 175 с.
8. Маралов В. Г. Основы самопознания и саморазвития / В. Г. Маралов. – М. : Академия, 2002. – 256 с.
9. Матюшкин А. М. Концепция творческой одаренности / А. М. Матюшкин // Вопросы психологии. – 1989. – №6. – С.29–33.

10. Педагогика : большая современная энциклопедия / [сост. Е. С. Рапацевич]. – Минск : Современное слово, 2005. – 720 с.
11. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : учебное пособие / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 589 с.
12. Стрітьєвич. Т. М. Компоненти та критерії сформованості здатності до професійного саморозвитку майбутнього вчителя образотворчого мистецтва / Т. М. Стрітьєвич // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. – Вип. 74. – С.149–154.
13. Чорна Н. Б. Формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів мистецьких спеціальностей: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. Б. Чорна. – Вінниця, 2016. – 21 с.